

Martyna Kawińska

Instytut Socjologii Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie

## ŻYCIE RODZINNE I ZAWODOWE PIEŁĘGNIAREK I PIEŁĘGNIARZY – KOMUNIKAT Z BADAŃ

### Family and professional life of female and male nurses – a research message

#### Streszczenie

W 2017 r. zespół badawczy Polskiego Pomiaru Postaw i Wartości przeprowadził reprezentatywne badanie pielęgniarek i pielęgniarzy. W badaniu wzięło udział 1627 respondentów, reprezentujących podmioty lecznicze lub zobowiązane do finansowania świadczeń opieki zdrowotnej ze środków publicznych z szesnastu województw w kraju, zróżnicowanych pod względem najważniejszych cech społeczno-demograficznych. Dane zgromadzono za pomocą techniki CAWI w wariancie bezpośredniego kontaktu z respondentem, przy komputerowym zapisie wskazań w postaci elektronicznej ankiety samowrotnej. Celem badania była analiza postaw respondentów wobec pracy, religii i rodziny w odniesieniu do społecznej i ekonomicznej rzeczywistości.

**Słowa kluczowe:** pomiar, badanie, pielęgniarka, praca, życie rodzinne

#### Abstract

In 2017, the research team of Polish Measurement of Attitudes and Values (PPPiW) at the Institute of Sociology of the Cardinal Stefan Wyszyński University in Warsaw conducted a sociological research project involving a representative sample of Polish female and male nurses. The research was based on a random and representative sample of nurses (N = 1627), varied in terms of sex, age, education, the type of business activity performed and size of company. The survey was conducted online and the data was obtained using Computer Assisted Web Interview (CAWI) techniques. The purpose of the research was to explore the attitudes of respondents towards work, religion, family and their perception of economic and social reality.

**Keywords:** measurement, survey, nurse, work, family life

#### Wprowadzenie

Prezentowany komunikat z badań ma na celu określenie prestiżu zawodu pielęgniarstwa, stopnia satysfakcji z wykonywanego zawodu i możliwości łączenia ról zawodowych i rodzinnych<sup>1</sup>. W obliczu istotnych zmian społecznych i kulturowych pojawia się pytanie, czy pielęgniarstwo to w dalszym ciągu powołanie, a jeśli tak, to jakie są jego determinanty. Które elementy pracy w zawodzie sprzyjają więc podnoszeniu prestiżu, a które ograniczają możliwości rozwoju pielęgniarek. Należy pamiętać, że oprócz aktywności zawodowej w życiu każdego dorosłego człowieka jest również miejsce na aktywność rodzinną. Celowe wydaje się znalezienie odpowiedzi na pytanie, czy zawód pielęgniarki/pięgniara sprzyja macierzyństwu i pełnieniu ról rodzinnych.

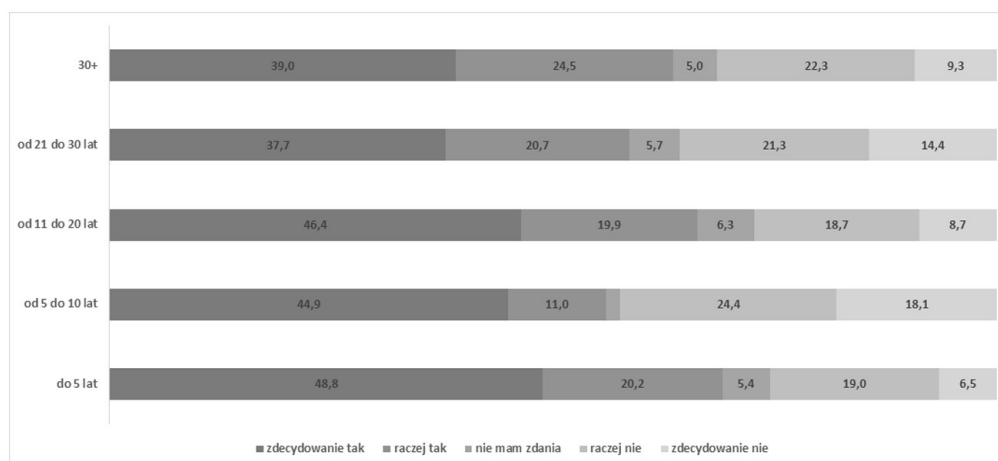
---

<sup>1</sup> Prezentowany komunikat z badań jest częścią pełnego raportu *Prestiż zawodu i życie rodzinne pielęgniarek i pielęgniarzy w analizie empirycznej* opublikowanego przez autorkę w książce: J. Łodzińska, S.H. Zaręba, M. Zarzecki (red.), *Powołanie jako imperatyw zawodowy Etos polskich pielęgniarek w badaniach socjologicznych*, Kontrast, Warszawa 2017, s. 61-78.

### Pielęgniarstwo w wymiarze empirycznym

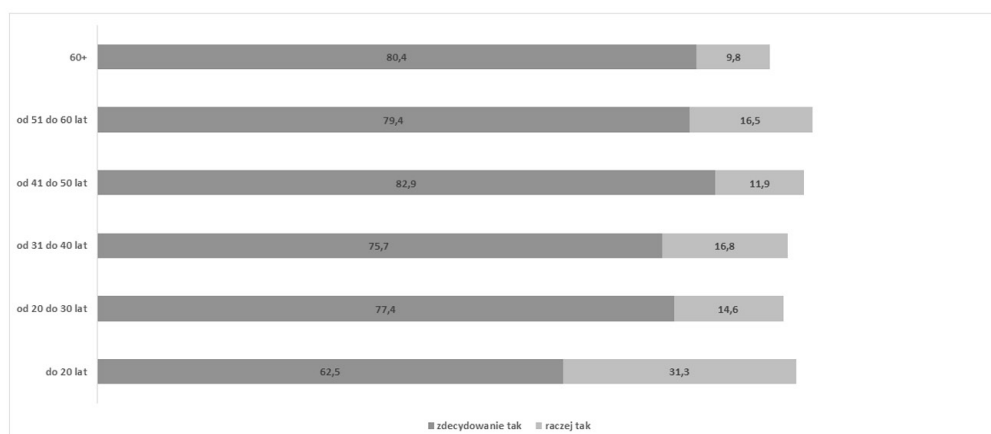
W analizie dotyczącej prestiżu zawodowego ponad 60% badanych było zgodnych, że uzyskanie przez pielęgniarki wyższego wykształcenia podniosło rangę ich zawodu. Stanowisko takie zaprezentowało 62,6% kobiet i 58,2% mężczyzn. Przekonani o tym są zarówno ci, którzy w zawodzie pracują najkrócej, jak i ci, którzy pracują najdłużej. Wśród pielęgniarek i pielęgniarzy pracujących nie dłużej niż 5 lat takie przekonanie wyraziło 64,8% badanych, a wśród pracujących ponad 30 lat w zawodzie takich ocen było 63,5%. Uwzględniając stan cywilny respondentów, okazało się, że uzyskanie przez pielęgniarki wyższego wykształcenia było najbardziej istotne dla osób rozwiedzionych (70,4%) oraz kawalerów i panien (65,3%). Wraz ze wzrostem poziomu wykształcenia badanych zwiększa się ich przekonanie co do zasadności twierdzenia, że wyższe wykształcenie podniosło rangę wykonywanego zawodu. Każdy kolejny stopień edukacji utwierdzał badanych w tym stanowisku – najwyższy poziom deklaracji jest najbardziej typowy dla przedstawicieli po studiach doktoranckich (72,5%), a najniższy wśród posiadających wykształcenie średnie (45,4%).

**Wykres 1. „Uzyskanie wyższego wykształcenia podniosło rangę zawodu pielęgniarki” w opinii respondentów zróżnicowanych liczbą lat w zawodzie (w proc.)**



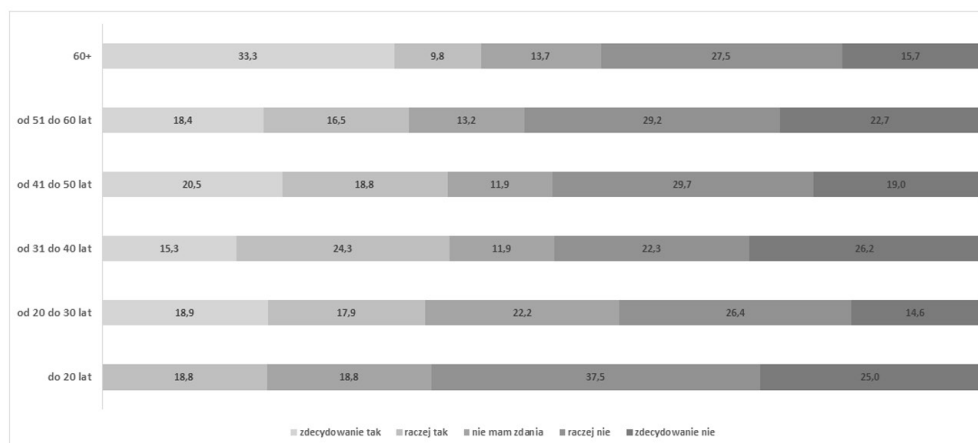
Źródło: obliczenia własne na podstawie badania PPPiW 2017.

**Wykres 2. „Zawód pielęgniarski/pielęgniarki wymaga nieustannego podnoszenia kwalifikacji zawodowych” w opinii respondentów zróżnicowanych wiekiem (w proc.)**



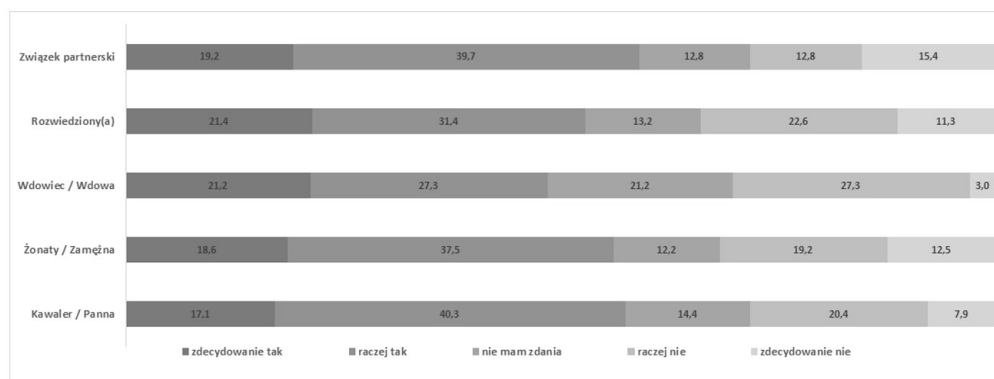
Źródło: obliczenia własne na podstawie badania PPPiW 2017.

**Wykres 3. „Przejęcie niektórych kompetencji lekarskich wpływa na podniesienie prestiżu zawodowego środowiska pielęgniarskiego” – w opinii respondentów zróżnicowanych wiekiem (w proc.)**



Źródło: obliczenia własne na podstawie badania PPPiW 2017.

**Wykres 4. Przekonanie o stabilności zawodu pielęgniarki/pielęgniarsza w opinii respondentów zróżnicowanych stanem cywilnym (w proc.)**



Źródło: obliczenia własne na podstawie badania PPPiW 2017.

Zdaniem zdecydowanej większości pielęgniarek i pielęgniarzy wykonywany przez nich zawód wymaga nieustannego podnoszenia kwalifikacji zawodowych, przy czym zdecydowanie zgodziło się z tą tezą 79,9% badanych, a raczej zgodnych było 14,3%. Deklaracje takie były częściej zgłaszane przez kobiety niż mężczyzn, a rozkład odpowiedzi wyniósł odpowiednio 94,6% i 87,4%. Na konieczność ciągłego podnoszenia kwalifikacji zawodowych szczególną uwagę zwrócili respondenci w wieku 41-50 lat. W tej grupie osób aż 82,9% zdecydowanie zgodziło się z powyższą tezą. Dla porównania wśród najmłodszych badanych poziom takich deklaracji wyniósł 62,5%. Uwzględniając poziom wykształcenia badanych, należy zauważyć, że zdecydowanie najczęściej z analizowaną kwestią zgadzały się osoby z wykształceniem magisterskim (84,9%), a najniższy poziom deklaracji odnotowano wśród respondentów z wykształceniem średnim. Warto podkreślić również, że w grupie osób, które ukończyły studia doktoranckie, prawie 10% zdecydowanie zanegowało konieczność ciągłego podnoszenia kwalifikacji zawodowych.

Wydawać się może, że przejęcie przez pielęgniarki niektórych kompetencji lekarskich wpłynęło na podniesienie ich prestiżu zawodowego. Okazuje się jednak, że w tej kwestii opinie badanych są istotnie podzielone – ponad 48% z nich zdecydowanie i raczej nie zgadza się z tym stwierdzeniem, a niespełna 38% się zgadza.

Wśród pielęgniarzy 50,6% nie zauważyło, aby przejście części kompetencji lekarskich podniosło prestiż zawodowy, a 30,4% taką zmianę zaobserwowało. Z kolei wśród pielęgniarek 48,2% nie zaobserwowało zmiany, a 38,3% wręcz przeciwnie. Wzrost prestiżu był najbardziej odczuwany przez pielęgniarki w wieku 41-50 lat, co zdecydowanie i raczej potwierdziło 39,3% badanych, a najmniej przez osoby w wieku do 20 lat – w tym wypadku poziom deklaracji zdecydowanie i raczej niezgadających się z postawioną tezą wyniósł 62,5%.

Analizując zagadnienie prestiżu zawodu pielęgniarki, warto odpowiedzieć na pytanie, czy osoby go wykonujące mają przekonanie o jego stabilności. Okazało się, że także w tej kwestii zdania badanych są podzielone, a uzyskane wyniki wskazują, że 55,9% osób uznało ten zawód za zdecydowanie i raczej stabilny, 12,8% nie miało zdania, a dla 31,3% wykonywany zawód nie jest stabilny. Wśród osób pracujących dłużej niż 20 lat przekonanie o stabilności zawodu jest najwyższe i wynosi ponad 53%. Brak stabilności zawodu najczęściej był deklarowany przez pielęgniarki i pielęgniarzy pracujących w zawodzie od 5 do 10 lat i wyniósł 34,6%. Zmienną istotnie różnicującą przekonanie o stabilności zawodu jest stan cywilny badanych. Wśród osób zamężnych/zonaty, a także będących w związkach partnerskich przekonanie o stabilności wykonywanego zawodu jest wyższe niż wśród rozwiedzionych i wdowców. Optymistyczna jest również deklaracja kawalerów i pań, wśród których ponad 57% zadeklarowało przekonanie o stabilności zawodu pielęgniarki i pielęgniarza. Istotne różnice w poziomie deklaracji widoczne były również przy uwzględnieniu miejsca zamieszkania respondentów. Najwyższym przekonaniem o stabilności zawodu charakteryzowali się badani z dużych i wielkich miast, gdzie częstość deklaracji wyniosła ponad 55%. Mieszkańcy wsi i małych miast zdecydowanie najczęściej mieli poczucie niepewności zatrudnienia, a częstość ich odpowiedzi wyniosła od 33,3% do 35,6%.

#### **Praca zawodowa a życie rodzinne pielęgniarek i pielęgniarzy**

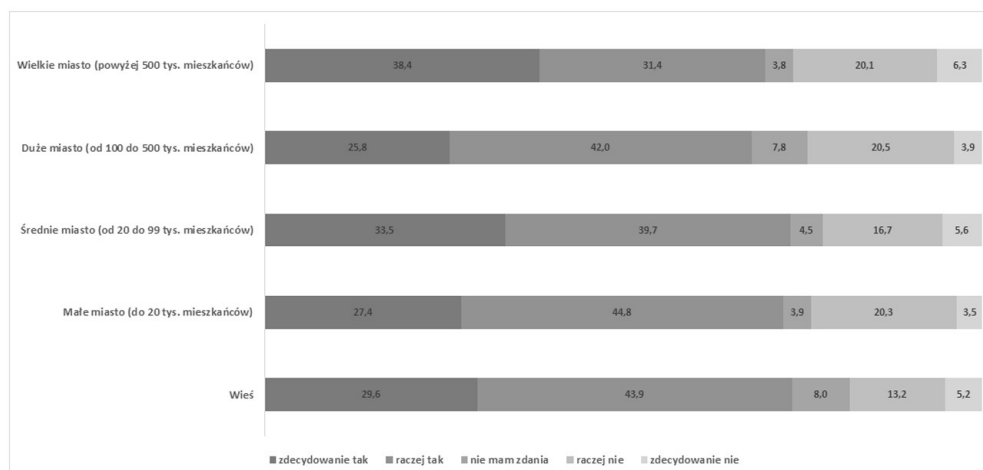
Problematyka równowagi między życiem zawodowym a rodzinnym jest obiektem badań różnych dyscyplin naukowych. Obecnie oczekiwania związane z rolami zawodowymi i rodzinnymi stają się coraz bardziej złożone, przez co granice między pracą zawodową a życiem mogą się zacierać. Brak równowagi między życiem zawodowym a rodzinnym oznacza konflikt ról, polegający na tym, że właściwe pełnienie ról w jednej dziedzinie utrudnia bądź wręcz wyklucza właściwe pełnienie ich w drugiej. Trudności te mogą polegać na braku czasu, nadmiernym stresie, co będzie się przekładać np. na rezygnację z uczestnictwa w uroczystości rodzinnej na skutek zbyt wielu obowiązków zawodowych, a to z kolei będzie powodowało zdenerwowanie w pracy i nerwową atmosferę w domu. Czynniki wpływające na równowagę (bądź jej brak) między aktywnością zawodową a obowiązkami rodzinnymi mogą więc być różne, jak i różne są konsekwencje takiego stanu.

Zdecydowana większość pielęgniarek i pielęgniarzy zadeklarowała, że udaje im się zachowywać równowagę między pracą zawodową a życiem rodzinnym. Zdecydowanie przekonanych w tej kwestii było 30,6% badanych, a 41,1% przyznało, że raczej taką równowagę zachowuje. Nieco większe przekonanie o zachowywaniu równowagi deklarowali mężczyźni, wśród których 46,1% opowiedziało się za tym zdecydowanie, a 31,6% było raczej zgodnych w tej kwestii. W grupie kobiet rozkład odpowiedzi wyniósł odpowiednio 29,8% zdecydowanie zgodnych i 41,6% raczej zgodnych. Balans między pracą a życiem rodzinnym dużo łatwiej jest zachować osobom młodym, które życie rodzinne koncentrują w zdecydowanej większości wyłącznie na sobie. Potwierdzeniem tej tezy jest bardzo wysoki poziom deklaracji zdecydowanie opowiadających się za równowagą wśród najmłodszych pielęgniarzy i pielęgniarek w wieku do 20 lat, o czym świadczy częstość odpowiedzi na poziomie 60,0%. Dla porównania respondenci w wieku 20-30 lat oraz 31-40 lat za zdecydowaną równowagą opowiedzieli się odpowiednio w 24,0% oraz 28,6%. Okazało się również – wbrew wszelkim oczekiwaniom – że pielęgniarki i pielęgniarze zamieszkujący w dużych aglomeracjach miejskich częściej deklarowali, że zdecydowanie udaje im się godzić obowiązki rodzinne i zawodowe (38,4%), niż mieszkańcy wsi (29,6%).

Tak silne deklaracje o zachowaniu równowagi między pracą zawodową a życiem rodzinnym znajdują również odzwierciedlenie w rozkładzie odpowiedzi na kolejne pytanie dotyczące ewentualnej rezygnacji z pracy zawodowej, dzięki czemu najbliższa rodzina byłaby bardziej szczęśliwa. Okazuje się, że przywiązanie do zawodu jest tak duże, że zaledwie 28,2% badanych byłoby skłonnych podjąć taką decyzję, a 51% takiej opcji w ogóle nie rozważa. Zaledwie 13,0% pielęgniarek i 9,2% pielęgniarzy byłoby gotowych do rezygnacji

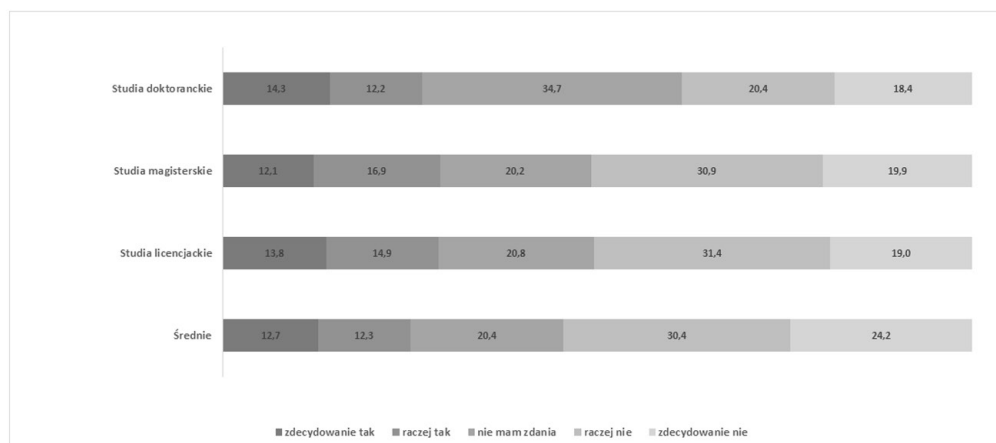
z wykonywanej pracy, aby dzięki temu móc poświęcić więcej czasu swojej rodzinie, natomiast zdecydowanie przeciwnych takim decyzjom było odpowiednio 20,2% oraz 22,4% respondentów. Uwzględniając poziom wykształcenia badanych, można zaobserwować brak istotnego zróżnicowania wśród tych, którzy byliby skłonni do rezygnacji z pracy, jeśli zyskałoby na tym szczęście rodzinne. Natomiast wśród tych, którzy nie biorą pod uwagę takiej ewentualności, najniższy poziom negacji jest wśród osób po studiach doktoranckich i wynosi 38,8%.

**Wykres 5. Przekonanie o zachowaniu równowagi między pracą zawodową a życiem rodzinnym w opinii respondentów zróżnicowanych miejscem zamieszkania (w proc.)**



Źródło: obliczenia własne na podstawie badania PPPiW 2017.

**Wykres 6. Skłonność do rezygnacji z pracy zawodowej na rzecz większego szczęścia rodziny w opinii respondentów zróżnicowanych poziomem wykształcenia (w proc.)**



Źródło: obliczenia własne na podstawie badania PPPiW 2017.

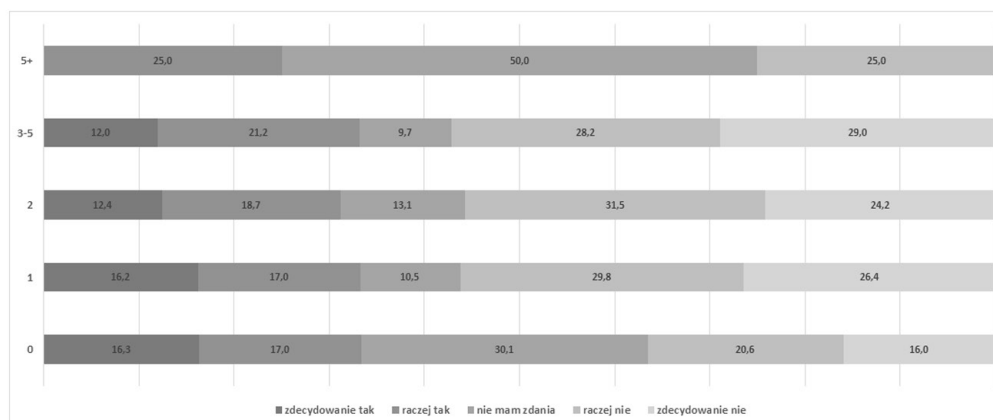
Zawód pielęgniarsza/pielęgniarki ze względu na specyfikę, obecność cierpienia i bólu oraz stykanie się ze śmiercią pacjentów jest szczególnie narażony na występowanie stresu zawodowego. W trudnych sytuacjach źródłem wsparcia są przełożeni i współpracownicy, a w obszarze środowiska rodzinnego wspierające osoby bliskie. Z przeprowadzonej analizy wynika, że 47,5% pielęgniarek i pielęgniarzy rozmawia o pracy ze swoimi

bliskimi, a 46,1% nie łączy spraw zawodowych z rodzinnymi. Nieco bardziej chętni do rozmowy z bliskimi o sprawach zawodowych są mężczyźni niż kobiety, o czym świadczy rozkład odpowiedzi „zdecydowanie tak” i „raczej tak” na poziomie odpowiednio 53,9% i 47,3%. Ze swoimi bliskimi o sprawach zawodowych najczęściej rozmawiają najmłodszy respondenci w wieku do 20 lat (zdecydowanie potwierdziło to 42,9%, a raczej zgadzających się było 21,4%) oraz osoby pracujące w zawodzie do 5 lat (łącznie 65,4%). Zaledwie 8,0% przedstawicieli omawianej grupy zdecydowanie odrzuca taką możliwość, a dla porównania wśród pielęgniarek i pielęgniarzy pracujących w zawodzie dłużej niż 30 lat tego typu deklaracji było 29,7%.

W kontekście możliwości łączenia obowiązków rodzinnych z pracą zawodową pielęgniarek i pielęgniarzy istotne jest uwzględnienie systemu pracy zmianowej. Dla 50,7% badanych taka forma pracy stanowi znaczące ułatwienie w wykonywaniu obowiązków rodzinnych, ale dla 35,5% jest przeszkodą. System pracy zmianowej wydaje się bardziej korzystny dla pielęgniarzy niż pielęgniarek – odsetek deklaracji pozytywnie oceniających taką formę pracy wyniósł wśród mężczyzn 57,8%, a wśród kobiet 50,2%. Przekonanie o korzystnym wpływie pracy zmianowej na życie rodzinne było najbardziej typowe dla najmłodszych i najstarszych respondentów, o czym świadczy poziom deklaracji odpowiednio na poziomie 57,1% oraz 54,9%. Zdecydowanie mniej entuzjastycznie do zmianowego systemu pracy podchodzą osoby w wieku 21-30 lat, które w 33,8% uznały, że taka forma pracy nie ułatwia im realizacji obowiązków rodzinnych. Nieregularne godziny pracy stanowią ułatwienie w realizacji obowiązków domowych szczególnie dla tych pielęgniarek i pielęgniarzy, którzy mają dwójkę i więcej dzieci, a częstość odpowiedzi potwierdzających tę tezę wyniosła od 53,3% do 54,1%.

Kolejne pytanie z obszaru rodzicielstwa dotyczyło wpływu macierzyństwa na karierę zawodową. W opinii większości pielęgniarek i pielęgniarzy macierzyństwo nie determinuje kariery zawodowej w istotny sposób, a świadczy o tym łączna częstość odpowiedzi negujących to stwierdzenie na poziomie 52,4%. Jedynie 32,3% badanych stwierdziło, że macierzyństwo ogranicza karierę zawodową. Z tą tezę zgadzały się częściej kobiety niż mężczyźni, a rozkład ich odpowiedzi wyniósł odpowiednio 32,6% i 27,6%. Takie stanowisko było również bardziej typowe dla respondentów w wieku prokreacyjnym, czyli w przypadku badanych mających 20-30 lat oraz 31-40 lat. Przedstawiciele tych grup wiekowych najczęściej ze wszystkich uznawali, że macierzyństwo zdecydowanie ogranicza karierę zawodową, o czym świadczy częstość deklaracji „zdecydowanie się zgadzam” i „raczej się zgadzam” na poziomie 37,8% oraz 32,1%. Liczba dzieci nie wpływa istotnie na postawy respondentów w kwestii macierzyństwa jako zmiennej ograniczającej karierę zawodową. Zarówno respondenci posiadający jedno dziecko, jak i mający liczniejsze potomstwo w zdecydowanej większości zanegowali tezę o takiej zależności.

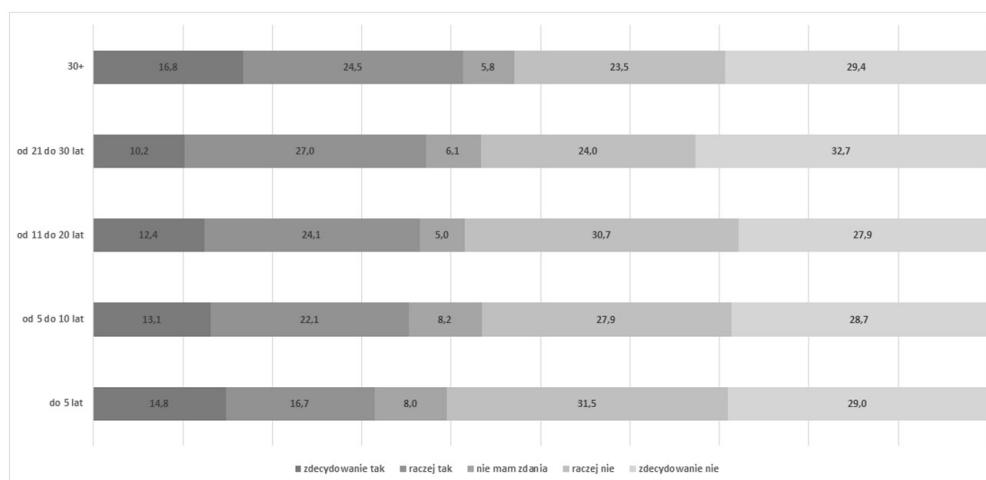
**Wykres 7. „Macierzyństwo ogranicza karierę zawodową” w opinii respondentów zróżnicowanych liczbą dzieci (w proc.)**



Źródło: obliczenia własne na podstawie badania PPPiW 2017.

Dopełnieniem analizy postaw pielęgniarek i pielęgniarzy wobec rodzicielstwa jest pytanie o dominację wykonywanej pracy nad życiem rodzinnym. Okazało się, że zdecydowana większość pielęgniarek i pielęgniarzy potrafi zapomnieć o pracy zawodowej, będąc w domu, z rodziną czy na urlopie. Postaw zdecydowanie i raczej negujących wpływ pracy na życie rodzinne było 56,7%, ale 37,0% badanych przyznało, że nie potrafi jednak całkowicie zapomnieć o pracy zawodowej, będąc z rodziną. Większy dystans do wykonywanej pracy mają pielęgniarze, wśród których jedynie 25,0% myśli o pracy w czasie wolnym. Wśród pielęgniarek częstość takich odpowiedzi wyniosła 37,7%. Najczęściej o pracy myślą podczas wypoczynku najstarsi respondenci, będący w wieku 60 lat i więcej, o czym świadczy częstość ich odpowiedzi zdecydowanie potwierdzających takie zdarzenia na poziomie 27,5% i raczej potwierdzających – 31,4%. Zdecydowanie łatwiej zapominają o pracy w domu młodszy respondenci w wieku do 20 lat. Rozkład ich odpowiedzi zdecydowanie i raczej negujących wpływ pracy na życie rodzinne wyniósł 73,4%.

**Wykres 8. „Będąc w domu, z rodziną, podczas urlopu, myślę o pracy zawodowej” w opinii respondentów różnicowanych liczbą lat w zawodzie (w proc.)**



Źródło: obliczenia własne na podstawie badania PPPiW 2017.

Praca zawodowa najczęściej absorbuje w czasie wolnym mieszkańców małych miast (do 20 tys. mieszkańców), którzy w 38,7% zadeklarowali, że będąc w domu, z rodziną bądź na urlopie myślą o sprawach zawodowych. W takim ujęciu z pracą bardziej związane są także osoby z wykształceniem magisterskim, a świadczy o tym częstość ich deklaracji potwierdzających wpływ pracy zawodowej na życie prywatne na poziomie 39,9%. Natomiast respondenci z wykształceniem średnim w 60,4% są zgodni co do tego, że praca zawodowa nie absorbuje ich w wolnym czasie przeznaczonym na odpoczynek.

### Podsumowanie

Przedstawiona analiza jest zaledwie częścią badania etosu zawodowego pielęgniarek i nie prezentuje w całości złożonego obszaru badawczego. Daje jednak podstawy do stwierdzenia, że osoby wykonujące ten zawód cechuje duże poczucie realizowanej misji, a wybór takiej profesji nie był przypadkowy. Jest to szczególnie ważne ze względu na rosnące zapotrzebowanie na przedstawicieli tej profesji, chociażby w kontekście zmiany struktury wieku naszego społeczeństwa, a także oczekiwań wobec służby zdrowia. Dodatkową zaletą zawodu pielęgniarstwa jest możliwość zachowania równowagi między życiem zawodowym a obowiązkami rodzinnymi, co powinno być traktowane jako dodatkowa zachęta przy podejmowaniu decyzji o wyborze ścieżki zawodowej.